

I. Czy w dziejach Polski Ludowej dostrzega Pan/Pani tematy dotychczas pominięte? Prosilibyśmy o wysunięcie postulatów badawczych.

Polska Ludowa jest obecnie obszarem dość intensywnej eksploracji badawczej. Nie jest to zaskakujące: historycy chcą nadrobić narosłe zaległości w tej dziedzinie. Mnie osobiście interesują zagadnienia dotyczące historii kultury tego okresu oraz tzw. życie codzienne. Trudno nie zauważyć, że ostatnimi czasy ukazuje się coraz więcej pozycji poruszających te kwestie. Ale jest jeszcze wiele nie podjętych, czy też będących tylko marginesowo przedmiotem zainteresowań historyków.

Mam tu na myśli m.in. całą historię kultury masowej w Polsce Ludowej. Temat prawie nie ruszony, pojawiający się raczej przy okazji dyskusji politycznych dotyczących rozliczania przeszłości (tak było chociażby z serialem *Czterej pancerni i pies*). A przecież niezwykle istotnym dla zrozumienia przeszłości, także, jak sądzę, tłumaczący pewne zjawiska współczesne. W Polsce Ludowej istniał w końcu jakiś przemysł rozrywkowy (lepiej czy gorzej zorganizowany, mniej czy bardziej poddany presji ideologicznej) produkujący dzieła cieszące się do dziś popularnością. Masowo wznawia się na DVD peerelowskie filmy i to nie tylko te najlepsze, wydaje muzykę z tamtych lat, a w antykwariatach pełno powieści milicyjnych, które nie zalegają półek. A trzeba pamiętać, że to właśnie kultura masowa (popularna), współcześnie w dużej mierze kształtuje wyobrażenia ludzi o świecie, zarówno o otaczającej ich rzeczywistości, jak i o przeszłości. Społeczeństwo polskie przez lata poddawane było indoktrynacji przez środki masowego przekazu (prasa, kino, radio, telewizja, także literatura popularna, muzyka rozrywkowa) i nie ulega wątpliwości, że do pewnego stopnia im uległo. Jednocześnie współczesne społeczeństwo – szczególnie ludzie młodzi – swoją wiedzę o PRL-u czerpią w dużej mierze właśnie z filmów z epoki. Takie filmy, jak choćby ciągle popularni *Sami swoi*, przedstawiają jednak tamte czasy niezupełnie zgodnie z prawdą. Podobnie rzecz się ma w wypadku filmów z tzw. szkoły polskiej, nie mówiąc już o wielu innych filmach historycznych, w których przeszłość kształtowano pod wpływem potrzeb politycznych. W wypadku szkoły polskiej rzecz jest o tyle ważna, że są to obrazy wybitne, które w swoim czasie budziły wiele emocji, wywoływały polemikę i przysparzały światowej sławy polskiej kinematografii i do dziś zajmują wysoką pozycję. Przy całym szacunku dla ich twórców, powiedzieć jednak trzeba, że nie były one całkiem zgodne z prawdą historyczną. Często mówiły tylko tyle, ile było wówczas można. Obecnie jednak, jak sądzę, wymagałyby opinii i analizy krytycznej od historyków właśnie. Szczególnie, że, jak już wspomniałam, do dziś oddziałują one na wyobraźnię widzów. Dotyczy to zresztą także innych działów kultury masowej, choćby telewizji czy radia. Całe fragmenty polskiej kultury masowej są dziś mało znane. Brak prac na temat polskiej muzyki rozrywkowej – w tej dziedzinie oprócz opracowań na temat polskiego rocka, praktycznie same wspomnienia, polskiego radia, książki pisanej z myślą o szerokim odbiorcy. Specyfika polskiej sytuacji powojennej powoduje, że opis tych wszystkich działów powinien stać głównie domeną historyków, których interesuje nie tyle poziom

artystyczny tamtej twórczości, ale kontekst ich powstania, rola cenzury i wymogi stawiane twórcom przez polityków, a także ich znaczenie dla przemian społecznych.

Drugą interesującą mnie sferą jest szeroko rozumiane życie codzienne i wszystkie składające się na nie aspekty. Uważam, że opisu wymaga taka sfera życia, jak edukacja na wszystkich szczeblach. Poza tym praca: stosunek Polaków do pracy, upadek jej etosu, za który ponosi odpowiedzialność taki, a nie inny system, problem frustracji związanych z niemożnością realizacji własnych celów, brakoróbstwo itd. Z kolei przemiany obyczajów: czy przebiegały, w jakim wymiarze, w jakim kierunku, w jakim stopniu istotne były wpływy idące z Zachodu, w jakim lansowano model moralności socjalistycznej, a w jakim też stopniu silne były wzory przedwojenne. Opisu wymagają również warunki ekonomiczne życia: kwestie mieszkaniowe – w Polsce Ludowej otrzymanie nowego mieszkania było związane z ogromnym wysiłkiem finansowym, koszty utrzymania, poziom zamożności, relacje cen do pensji itp. Stosunek Polaków do nowej rzeczywistości, obrzędowość (zmiany i kontynuacje), mity funkcjonujące w społeczeństwie (te stare i te nowe, powstałe po II wojnie światowej, także te będące efektem oddziaływania propagandy PRL-owskiej). W tym ostatnim wypadku warto zwrócić uwagę na wiele lansowanych przez propagandę haseł, dotyczących wspaniałego rozwoju Polski po wojnie, np. „Polska krajem ludzi kształcących się” znane z lat siedemdziesiątych. Sama pamiętam złośliwe powiedzonko z lat siedemdziesiątych „magistrów jak psów”; jakim szokiem było odkrycie po 1989 r., że w kraju zaledwie 4% ludności ma wyższe wykształcenie. Warto też zwrócić uwagę, jak lansowane i upowszechniane wtedy mity funkcjonują do dziś i jak zasadniczo nieraz wpływają na poglądy Polaków. Inną kwestią jest opis wielu mechanizmów regulujących życie w państwie socjalistycznym, a także opisy specyficznej mentalności, jaka była efektem życia w realnym socjalizmie. Szczególnie, że – jak się wydaje – do dziś można obserwować jej pozostałości.

Te oraz rozliczne inne tematy są już podejmowane, szczególnie przez młodych badaczy, a więc mających pewien dystans do przedmiotu badań. Aczkolwiek wciąż się wydaje, że do wyczerpania puli tych tematów daleko. Niewątpliwie z tych rozmaitych badań szczegółowych powinny z czasem wyłonić się ujęcia syntetyczne. Pozwolą one uświadomić sobie, jak wyglądało w ogóle życie w ciągu komunistycznego czterdziestopięciolecia. Pozwolą zrozumieć wszystkie jego niedostatki i nędze, ale także niewątpliwy heroizm.

II. Jaką rolę w warsztacie badawczym historyków, zajmujących się dziejami Polski Ludowej, odgrywają, a jaką winny odgrywać, różne kategorie źródeł?

Tradycyjnym źródłem są oczywiście źródła pisane. Sądzę jednak, że w warsztacie historyka zajmującego się dziejami XX w. nie powinno zabraknąć także innych źródeł dostarczających cennych informacji. Mam tu na myśli źródła audiowizualne. Zdaję sobie sprawę, że korzystanie z fotografii, filmu, zapisu dźwiękowego na płycie lub taśmie może nastrożać wielu problemów zarówno metodologicznych (nie do końca wiadomo, jak do tych źródeł podchodzić) jak i orga-

nizacyjnych. Jednak nie sposób dzisiaj źródła te pomijać. Nie tylko, dlatego że mogą dostarczyć wiedzy o minionym czasie, ale także, dlatego że odgrywają bardzo ważną rolę w kształtowaniu świadomości społecznej i chcąc badać społeczeństwo PRL, trzeba po nie sięgnąć.

Innego rodzaju źródłem, zresztą coraz częściej wykorzystanym są relacje ustne zdobywane za pomocą wywiadu. Źródło to tym cenniejsze, że ulotne. Jeśli dziś po nie nie sięgniemy, jutro już go nie będzie. A pamiętniki czy listy z epoki – choć ich niewątpliwym walorem jest to, że powstawały na bieżąco – niosą ze sobą jednak ograniczony zasób informacji. Nie są też w stanie udzielić żadnych dodatkowych wyjaśnień.

Zastanawiam się też nad możliwością analizy tamtego społeczeństwa i tamtych czasów poprzez przyglądanie się rozwojowi technologii, procesowi modernizacji. Ileż ciekawych rzeczy o życiu codziennym można dowiedzieć się, przyglądając się peerelowskiej architekturze. W końcu powstające wówczas osiedla były efektem ideologicznych pomysłów konstruktywistów okresu międzywojennego. I nie jest przypadkiem, że wyglądały tak, a nie inaczej.

Przy okazji warto wspomnieć o konieczności pewnej interdyscyplinarności badań. Zajmując się historią PRL-u, szczególnie życiem społecznym, należy pamiętać o pracach socjologów, etnologów, ekonomistów, filologów oraz przedstawicieli innych nauk, którzy wnoszą nowe informacje i prezentują inny punkt widzenia.

III. Czy w Pana/Pani warsztacie naukowym wykorzystuje Pan/Pani monografie i wydawnictwa źródłowe dotyczące historii Polski Ludowej, opublikowane przed 1989 r. – i dlaczego?

Sporadycznie sięgam po prace napisane przed 1989 r. Korzystałam np. z książek z cyklu „Style życia” pod redakcją Andrzeja Sicińskiego, kierując się ich dobrą opinią u wielu piszących współcześnie, a także własną oceną. Po odrzuceniu jednego lub dwóch rozdziałów programowych, reszta do dziś nadaje się do wykorzystania.

IV. Jaką nazwę okresu 1944/45–1989 uważa Pan/Pani za odpowiednią – Polska Ludowa? PRL? Peerel? Rzeczpospolita Druga i Pół? Polska pod okupacją sowiecką? Ewentualnie prosimy o własne propozycje.

Używam zwykle zastępczo terminów Polska Ludowa lub PRL. Określenie Rzeczpospolita Druga i Pół wydaje mi się zbyt zawile i problematyczne. Z kolei Polska pod okupacją sowiecką, choć oddaje pewną prawdę o tamtych czasach, ma jednak charakter opisowy i chyba jest po prostu zbyt długie, aby mogło się upowszechnić.

V. Czy opublikował(a) Pan/Pani także jakieś prace naukowe dotyczące innych okresów dziejów Polski lub z zakresu dziejów powszechnych? (Oczywiście możliwa jest odpowiedź: nie dotyczy).

Publikowałam prace na temat historii kina. Interesowało mnie szczególnie amerykańskie kino rozrywkowe. Także wątki religijne w filmie światowym. Wiele innych tematów dotyczących kultury popularnej.

VI. Prosimy wymienić nazwiska historyków zajmujących się dziejami Polski Ludowej, których uznaje Pan/Pani za autorytety naukowe.

Antoni Dudek, Jerzy Eisler, Marta Fik, Andrzej Friszke, Dariusz Jarosz, Krystyna Kersten, Andrzej Paczkowski, Wojciech Roszkowski, Wiesław Władyka, Jan Żaryn.

Wysoko cenię sobie serię „W krainie PRL” Wydawnictwa Trio.

Dr hab. Dorota Skotarczak, ur. w 1965 r., w 1990 r. obroniła na Uniwersytecie im. Adama Mickiewicza w Poznaniu pracę magisterską pt. *Kult gwiazd filmowych w latach 30. i 40. jako przejaw kultury masowej*, napisaną pod kierunkiem prof. dr. Jerzego Kmity, w 1995 r. obroniła pracę doktorską pt. *Amerykański musical filmowy w kontekście historii Stanów Zjednoczonych 1929–1979*, promotor prof. dr. Marek Hendrykowski, w 2004 r. habilitowała się na podstawie rozprawy *Obraz społeczeństwa PRL w komedii filmowej*.

Pierwsza publikacja dotycząca okresu 1944/1945–1989: *Czego nie ukryła komedia filmowa? Film fabularny jako źródło do badań nad historią PRL-u*, w: *Z problematyki przemian kultury polskiej w XX wieku*, pod red. D. Skotarczak, Poznań 2000.
